

В. У. Коваль

ПЕРЫЁДЫКА БЕЛАРУСКАЙ ЭМІГРАЦЫІ АБ БЕЛАРУСКА-ЎКРАЇНСКІХ КАНТАКТАХ У 1918–1939 гг.

Вывучаецца роля беларуска-ўкраінскіх кантактаў у гісторыі развіцця беларускай дыяспары. Важнай і комплекснай гістарычнай крыніцай па дадзеным пытанні з’яўляецца прэса беларускай і ўкраінскай эміграцыі. На аснове артыкулаў перыядычных выданняў дыяспар можна зрабіць выснову пра шчыльныя беларуска-ўкраінскія сувязі. Украінцы замежжа падтрымоўвалі і дапамагалі беларусам, спрыялі іх кансалідацыі і актывізацыі працы.

Тэма фарміравання і дзейнасці беларускай эміграцыі з’яўляецца актуальнай і запатрабаванай. У апошні час колькасць даследаванняў і артыкулаў па дадзенай тэматыцы ў Беларусі значна павялічылася. Аднак пры аналізе публікацый па гісторыі беларускай дыяспары становіцца відавочна, што далёка не ўсе аспекты палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця беларусаў замежжа вывучаны і даследаваны гісторыкамі. Акрамя таго, часта ацэнкі аўтараў навуковых прац па беларускай эміграцыі выключна суб’ектыўныя, некаторыя даследчыкі абпіраюцца не на гістарычныя крыніцы, а на ўласныя пачуцці і перакананні.

Пры аналізе ўкраінскай гістарыяграфіі па пытанні гісторыі развіцця дыяспары неабходна падкрэсліць высокі ўзровень распрацаванасці тэматыкі. Украінскія гісторыкі больш падрабязна вывучаюць асаблівасці фарміравання эміграцыйных хваляў, дзейнасць палітычных цэнтраў украінскага замежжа, развіццё адукацыйных устаноў на Захадзе, падрабязна даследуюць біяграфіі вядомых украінскіх эмігрантаў.

Перыядычныя выданні дыяспары – гэта важная і комплексная гістарычная крыніца. На старонках газет і часопісаў змяшчаецца інфармацыя, неабходная гісторыку пры даследаванні ўсіх аспектаў дзейнасці эміграцыі. Прэса публікавала навіны палітычнага жыцця дыяспары, эканамічныя асаблівасці яе дзейнасці, інфармацыю пра культурныя вечарыны, адукацыйныя праекты, спартыўныя спаборніцтвы і г. д. Аднак пры выкарыстанні перыядыкі дыяспары ад гісторыка патрабуецца сістэмна падыход да распрацоўкі дадзенай тэматыкі. Пры вывучэнні заканамернасцей жыцця эмігрантаў, міжкультурных адносін на аснове перыядычных выданняў дыяспары неабходна памятаць пра ўласныя перакананні аўтараў артыкулаў, іх матывацыю і палітычную пазіцыю. Крытычны падыход пры даследаванні прэсы дазволіць пазбегнуць памылковых высноў, заснаваных на суб’ектыўных бачаннях эмігрантаў.

Грэцкае слова «періодос», што азначае чаргаванне, дало назву вельмі пашыранай форме друкаванага слова ў выглядзе газет, часопісаў, кварталнікаў, штогоднікаў пад пэўнымі назвамі, якія ў залежнасці ад віду выдання паўтараюцца праз дзень, тыдзень ці месяц [1, с. 279]. Сярод відаў прэсы можна назваць газеты, часопісы, перыядычныя зборнікі. Акрамя таго, прэсу можна класіфікаваць па месцы выдання, мове, належнасці да ўласнікаў, тэматычным кірунку і г. д.

Падзел перыядыкі беларускай эміграцыі на віды і групы з’яўляецца ўмоўным, бо часта на працягу існавання выданне магло мяняць перыядычнасць, тэматыку, аб’ём ці мову, а наступны нумар мог моцна адрознівацца ад папярэдняга.

Прэса беларускай і ўкраінскай эміграцыі міжваеннага перыяду мае шэраг агульных рыс, аднак шмат у чым адрозніваецца. Колькасць газет і часопісаў украінцаў, іх аб’ём і якасць былі непараўнальна вышэйшымі за беларускую прэсу замежжа. На старонках газет і часопісаў можна знайсці падобныя палітычныя перакананні як у беларусаў, так і ўкраінцаў. Па прычыне адсутнасці фінансавання шмат якія беларускія і ўкраінскія перыядычныя выданні выходзілі толькі па 1–2 нумары, пасля чаго іх друк спыняўся. Газеты і часопісы дыяспар намагаліся не толькі разглядаць навіны эміграцыі, але публікавалі матэрыялы пра падзеі на радзіме, фіксавалі асаблівасці геапалітычнай сітуацыі ў свеце.

Пры параўнанні перыядычных выданняў украінскай і беларускай дыяспары неабходна разгледзець іх сацыяльны склад, ступень кансалідаванасці, узровень актыўнасці. Значна большая па колькасці ўкраінская эміграцыя ў міжваенны час характарызавалася дынамічнасцю і аб’яднанасцю. Палітычная і культурная актыўнасць украінцаў замежжа тлумачыцца наяўнасцю сярод яе прадстаўнікоў інтэлігенцыі, што спрыяла развіццю нацыянальнай, этнічнай самасвядомасці на Захадзе.

Беларуская дыяспара міжваеннага перыяду мела слабую кансалідацыю, была пасіўнай у сваёй палітычнай і культурнай дзейнасці. Адною з асноўных прычын слабай арганізацыі беларусаў на Захадзе паміж сусветнымі войнамі з’яўляецца адсутнасць інтэлігенцыі. У 1918–1939 гг. магчымасць выехаць за мяжу заставалася ў асноўным толькі ў жыхароў Заходняй Беларусі, большая частка якіх пакідала радзіму з намерам зарабіць грошай. Міжваенны перыяд у гісторыі беларускай эміграцыі – гэта эканамічная хваля, для якой таксама характэрна слабая палітычная актыўнасць дыяспары. Дзейнасць беларускай палітычнай эміграцыі ў міжваенны час неабходна вывучаць асобна, бо гэта невялікая колькасць беларусаў адносна агульнай лічбы выехаўшых за мяжу, таму памылкова іх актыўнасць звязваць з усёй беларускай дыяспарай.

Пры больш падрабязным аналізе асаблівасцей сацыяльнай стратыфікацыі беларусаў і ўкраінцаў замежжа, можна знайсці значную розніцу. Вялікая

колькасць інтэлігенцыі, якая пакідала беларускія тэрыторыі ў першай палове XX ст., лічыла сябе не беларусамі, а палякамі, рускімі, яўрэямі. Выдаўцы газеты «Амерыканскі беларус», якая выходзіла ў 1930 г. у Чыкага падкрэслівалі: «Інтэлігенцыі ў беларускай калоніі вельмі мала, таму, напэўна, беларусы ў Амерыцы і падпарадкоўваюцца чужым, варожым беларускай справе людзям» [2, с. 3]. Аўтар артыкула (без подпісу) эмацыянальна падкрэслівае факт, што часта беларусы-католікі далучаліся да працы польскай дыяспары пры дапамозе касцёла, а некаторыя прываслаўныя беларусы ў ЗША пачыналі лічыць сябе расіянамі.

Вывучэнне эканамічнай хвалі міжваеннай беларускай эміграцыі ўскладняецца адсутнасцю шырокага кола гістарычных крыніц. Часта людзі, якія ехалі са сваёй сям'ёй зарабляць грошы за мяжу не думалі пра сувязь з радзімай, а намагаліся хутка адаптавацца да новых умоў жыцця, вывучыць мову і заканадаўства новай радзімы, уладкавацца на добрую працу. Аднак працэс адаптацыі быў, як правіла, складаны. Большасць беларусаў працавалі ў сельскай гаспадарцы, гэта былі нізкакваліфікаваныя працоўныя кадры, якія зараблялі мала.

У адрозненне ад беларускай украінская дыяспара мела больш шырокую сацыяльную стратыфікацыю, што садзейнічала яе кансалідацыі і актыўнасці. У кнізе «Замежнае ўкраінства: вытокі і сучаснасць» С. Лазебнік адзначае: «Сярод працоўных эмігрантаў із заходніх украінскіх земляў былі адукаваныя людзі, якія стварылі фундамент украінскай культуры і навукі за мяжой» [3, с. 28]. Пры адсутнасці беларускіх урачоў, настаўнікаў, адвакатаў, інжынераў за мяжой беларусы звярталіся за дапамогай да ўкраінскіх спецыялістаў. Дапамагала ў такіх сітуацыях падабенства беларускай і ўкраінскай мовы. Эмігранты добра разумелі адзін аднаго, бо блізкасць мовы, культуры і ментальнасцей народаў спрыяла беларуска-ўкраінскім кантактам. Пры падтрымцы ўкраінцаў замежжа беларусам было прасцей адаптавацца ў іншакультурным асяроддзі, які прадстаўляў сабой, як правіла, асяродак сацыяльнай дыскрымінацыі.

На аснове польскіх і беларускіх бібліяграфій перыядычных выданняў міжваеннага часу, захаваных нумароў газет і часопісаў у бібліятэках і сховішчах Беларусі, можна скласці прыблізны спіс прэсы беларускай дыяспары, якая выходзіла ў 1918–1939 гг. Сярод перыядычных выданняў беларускай эміграцыі можна назваць: «Амерыканскі беларус» (ЗША), «Беларуская трыбуна» (ЗША), «Беларускі студэнт» (Чэхаславакія), «Прамень» (Чэхаславакія), «Рэха» (Францыя), «Іскры Скарыны» (Чэхаславакія), «Бюлетэнь «Хаўрусу беларускіх работнікаў у Францыі» (Францыя), «Замежная Беларусь» (Чэхаславакія), «Наш Прамень» (Чэхаславакія), «Новы Прамень» (Чэхаславакія), «Перавясла» (Чэхаславакія), «Бюлетэнь аб'яднання беларускіх студэнцкіх арганізацый» (Чэхаславакія), «Абвесткі беларускага дзяржаўнага прэс-бюро» (Германія), «Барацьба» (Германія), «Нацыянальныя праблемы» (Чэхаславакія), «Праўда» (ЗША), «Канадскі Гудок» (Канада), «Бюлетэнь загранічнай групы Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў» (Чэхаславакія), «3 роднага

краю» (Германія), «Бюлетэнь Рады БНР» (Чэхаславакія). На старонках перыядычных выданняў беларускай дыяспары падрабязна апісваліся палітычныя, эканамічныя і культурныя беларуска-ўкраінскія праекты, аўтары матэрыялаў часта ставілі ў прыклад украінцаў замежжа.

Сёння перыядычныя выданні беларускай дыяспары захоўваюцца не толькі ў беларускіх бібліятэках і архівах, а таксама знаходзяцца ў Беларускай бібліятэцы імя Францыска Скарыны ў Лондане, у калекцыях прэсы Нью-Йоркскай публічнай бібліятэкі, Нацыянальнай бібліятэкі Польшчы. Разам з тым выкарыстанне газет і часопісаў беларускай эміграцыі, якія захоўваюцца ў сховішчах Рэспублікі Беларусь, з'яўляецца дастатковым для рэпрэзентатыўнага даследавання. Замежныя калекцыі маюць шматлікія нумары газет і часопісаў дыяспары, якія таксама захоўваюцца ў беларускіх бібліятэках, вялікая колькасць матэрыялу паўтараецца. Акрамя таго, нягледзячы на фіксацыю назваў перыядычных выданняў у бібліяграфічных даведніках, значная частка прэсы не захавалася. Выдадзеныя невялікімі тыражамі газеты і часопісы замежжа часта не з'яўляліся каштоўнымі для прадстаўнікоў беларускай эміграцыі ў пэўны гістарычны перыяд, таму частка выданняў адсутнічае як у замежных, так і ў беларускіх бібліятэках.

Самая багатая калекцыя прэсы беларускай дыяспары працягла час захоўвалася ў Нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтры імя Францыска Скарыны, заснаваным у 1991 г. у Мінску. Перыядычныя выданні калекцыі былі падараваныя цэнтру самімі беларускімі эмігрантамі са Злучаных Штатаў, Вялікабрытаніі, Германіі, Аўстраліі. Сёння прэса беларускага замежжа разам з іншымі матэрыяламі Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтру імя Францыска Скарыны перададзена ў Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка.

Пры даследаванні прэсы беларускай эміграцыі ўзнікае праблема слабай захаванасці газет і часопісаў міжваеннага перыяду. Прыблізна палова з пералічаных выданняў адсутнічае ў бібліятэках і архівах Беларусі. Газеты і часопісы беларускіх эмігрантаў захоўваюцца ў выглядзе арыгіналаў, ксеракопій, мікрафільмаў і мікрафішаў у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь, Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа, Беларускам дзяржаўным педагагічным ўніверсітэце імя Максіма Танка, прыватных калекцыях.

Ступень захаванасці перыядыкі нездавальняючая. Большасць выданняў механічна папсавана, папера некаторых нумароў рассыпаецца пры неасцярожных дотыках чытача. Ёсць патрэба перавесці газеты і часопісы беларускай эміграцыі ў электронны выгляд, каб гісторыкі маглі лёгка выкарыстоўваць і вивучаць матэрыялы і пры гэтым не знішчаць выданні, некаторыя з якіх засталіся ў адзіным экзэмпляры.

Большасць перыядычных выданняў беларускай эміграцыі ў міжваенны час выдавалася на беларускай мове, аднак выходзілі з друку газеты і часопісы беларусаў, падрыхтаваныя па-руску. Пры аналізе асаблівасцей перыядычнага друку беларускай

эміграцыі неабходна падкрэсліць, што значная частка газет і часопісаў друкавалася кірылічным шрыфтам. Былі перыядычныя выданні, якія ўжывалі як лацінку, так і кірыліцу. Прыкладам такога часопіса можа быць «Рэха», які выдаваўся ў Парыжы ў 1938–1940 г. Такім чынам, большасць газет і часопісаў беларускай дыяспары ў міжваенны перыяд рыхтавалася да друку кірыліцай і на беларускай мове.

Пры даследаванні перыёдыкі беларускай эміграцыі важна ўстанавіць аўтарства артыкулаў і асоб выдаўцоў газет і часопісаў, што складана зрабіць па прычыне адсутнасці сапраўдных прозвішчаў на старонках прэсы. Большасць матэрыялаў беларускай эмігранцкай перыёдыкі не падпісана, часам сустракаюцца псеўданімы ці проста ініцыялы. Аўтары часта баяліся ставіць сваё сапраўднае прозвішча. Пры ўдакладненні аўтарства можна шырока выкарыстоўваць успаміны эмігрантаў, аднак дадзенай крыніцы будзе мала, каб даведацца пра ўсіх выдаўцоў і карэспандэнтаў прэсы беларускай эміграцыі, асабліва міжваеннага часу.

Цікавым прыкладам перыядычнага выдання беларускай эміграцыі з'яўляецца газета «Амерыканскі беларус», выдадзеная ў 1930 г. у Чыкага. Захаваўся толькі першы нумар газеты, аднак хутчэй за ўсё на гэтым выданне спыніла існаванне. У газеце былі размешчаны разнастайныя аб'явы і рэкламы, не выключана, што выдаўцы намагаліся рэалізаваць камерцыйны праект: выдаваць «Амерыканскі беларус» за кошт рэкламнай інфармацыі. Газета з'явілася ў прыяд сусветнага эканамічнага крызісу, што сведчыць пра пошукі рэдактара магчымасцей зарабіць грошай, аднак крызісам можна патлумачыць і знікненне выдання.

Нумар «Амерыканскага беларуса» за 1930 г. прыведзены асноўнымі праблемамі, з якімі сутыкнуліся беларускія эмігранты ў ЗША. Сярод разнастайных рэклам кідаюцца ў вочы аб'явы пра беларуска-ўкраінскія эканамічныя праекты. На старонках выдання можна прачытаць пра беларуска-ўкраінскі банк, знайсці інфармацыю пра агульнае пахавальнае бюро, там размешчана абвестка пра месца штотыднёвых сустрач беларусаў і ўкраінцаў у Чыкага. Выданне «Амерыканскі беларус» з'яўляецца яскравым сведчаннем існавання эканамічных сувязей беларусаў і ўкраінцаў у Злучаных Штатах Амерыкі.

На аснове артыкулаў перыядычных выданняў беларускіх эмігрантаў можна зрабіць выснову пра ўдзел у палітычным жыцці ўкраінскай дыяспары. Сустракаецца шэраг матэрыялаў пра ўкраінскія мерапрыемствы, да якіх далучыліся беларускія эмігранты. Больш колькасная і больш актыўная ўкраінская дыяспара стымулявала працу беларусаў замежжа. Блізкія мовы, падобныя матэрыяльныя культуры, аднолькавыя палітычныя пазіцыі спрыялі асабістаму сяброўству прадстаўнікоў беларускай і ўкраінскай эміграцыі.

Тыповымі матэрыяламі з'яўляюцца артыкулы газеты «Беларуская трыбуна» (Чыкага, ЗША). У рэкламе пра само перыядычнае выданне з нумара ў нумар адзначалася: «Беларуская трыбуна» мае сувязь з усімі буйнейшымі арганізацыямі на радзіме, а таксама з цэнтрамі беларускай эміграцыі ў Заходняй Еўропе»

[4, с. 4]. На старонках газеты выдаўцы сапраўды звярталіся як да сусветных навін, так і да падзей у Заходняй Беларусі і БССР. Характэрнымі пазіцыямі аўтараў матэрыялаў быў апантанты антысаветызм і абсалютная ідэалізацыя палітыкі заходніх краін, што сведчыць пра ўдзел у выданні «Беларускай трыбуны» прадстаўнікоў палітычнай эміграцыі. Вядома, што фактычным рэдактарам газеты быў Я. Варонка.

«Беларуская трыбуна» публікавала матэрыял, на аснове якога можна зрабіць выснову пра палітычныя сувязі прадстаўнікоў беларускай і ўкраінскай дыяспары. У матэрыяле «Лекцыі пра Беларусь ва ўкраінскім клубе» беларускае грамадства інфармуецца, што 14 мая 1931 г. ва Украінскім Інтэлігенцкім клубе ў Чыкага адбылася лекцыя І. Я. Варонка пра Беларусь. У артыкуле падкрэсліваецца: «На лекцыі прысутнічалі ўсе вядомыя прадстаўнікі ўкраінскай інтэлігенцыі Чыкага і прыгараду – духавенства, урачы, адвакаты, журналісты, артысты і г. д. ...Пасля лекцыі адбылася агульная вячэра, якая зацягнулася далёка за поўнач» [5, с. 3]. Артыкул запэўнівае, што ўкраінская інтэлігенцыя з цікавасцю пазнаёмілася з гісторыяй, этнаграфіяй і культурай Беларусі, тым больш, што І. Я. Варонка свой апавед вёў з дэманстрацыяй слайдаў.

Адной з асноўных тэм газет і часопісаў беларускай і ўкраінскай дыяспары паміж сусветнымі войнамі з'яўляецца крытыка ўрада Польшчы ў дачыненні да новых польскіх зямель – Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі. Аўтары артыкулаў пішуць пра сацыяльную і эканамічную дыскрымінацыю беларусаў і ўкраінцаў у Польшчы. Прэса беларускага і ўкраінскага замежжа аднолькава падкрэслівала правадзенне агрэсіўнай паланізацыі, што праяўлялася ў першую чаргу ў адукацыі і культуры. Дададзена крытыка польскага ўрада на эміграцыі хвалявала чытачоў, бо большасць прадстаўнікоў беларускай і ўкраінскай дыяспар выехалі на эміграцыю менавіта з усходніх ваяводстваў Польшчы.

Напрыклад, у часопісе «Рэха» выдаўцы паспрабавалі прааналізаваць ролю беларускай дыяспары для ўсяго беларускага народа. У артыкуле «Беларуская эміграцыя і Беларусь» палякаў называюць не інакш, як акупантамі. У прыклад усяму беларускаму грамадству за мяжой аўтар ставіць менавіта ўкраінцаў: «Якія-ж нашы магчымасці? Жалімся на брак матэрыяльных сродкаў, а каля нашага носу працякаюць у акупанцкія скарбніцы мільёны дабравольных складак ад нас жа саміх. Чысьленыя сумы з якіх мы маглі б ня толькі зарганізаваць шырокае выдаўніцтва, а выгадоўліваць сотні і тысячы беларускай інтэлігенцыі з гэтых-жа не сьвядомых беларускіх мас і іх дзяцей, пасылаць іх на высокія ўніверсітэцкія студыі і ствараць цэлыя кваліфікаваныя арміі барадзьбітоў – як то робяць украінцы» [6, с. 5]. У артыкуле падрабязна апісана складанае матэрыяльнае становішча беларускага народа ў Заходняй Беларусі, падкрэсліваецца моцны палітычны ціск з боку польскіх улад.

У міжваенны перыяд упершыню на Захадзе ствараюцца палітычныя і грамадскія арганізацыі, эмігранты намагаюцца рэалізаваць планы па стварэнні агульнабеларускага перыядычнага выдання

дзяспары, узнікаюць першыя нацыянальныя суполкі за мяжой. Дзейнасць найбольш актыўнай беларускай эміграцыі была накіравана на захаванне сябе ў якасці часткі нацыянальнага этнасу пашырэння культурнага багацця і творчага патэнцыялу, нешматлікія прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі павінны былі аказаць уплыў на кансалідацыю творчага патэнцыялу дзяспары. Аднак падкрэслім факт, што большасць беларусаў замежжа заставалася абыякавай да намаганняў стварэння палітычных арганізацый і спроб правядзення культурнай работы сярод прадстаўнікоў эміграцыі.

Значэнне палітычных і эканамічных кантактаў беларусаў і ўкраінцаў на Захадзе было розным. Для беларусаў агульныя культурныя, палітычныя, адукацыйныя мерапрыемствы і праекты з ўкраінцамі мелі большае значэнне, чым для ўкраінцаў. Менавіта таму беларускамоўная прэса за мяжой намагалася адрэагаваць новымі артыкуламі пра ўсе праведзеныя беларуска-ўкраінскія сустрэчы.

З іншага боку, ўкраінскія эмігранцкія выданні не надавалі вялікай увагі дадзеным мерапрыемствам. Украінцы значна радзей публікавалі матэрыялы пра агульныя з беларусамі сустрэчы. Меншая ўвага ўкраінскіх выдаўцоў да беларускіх навін тлумачыцца актыўным жыццём у асяродку ўкраінцаў на эміграцыі. Для колькаснай і дынамічнай дзяспары кантакты з беларускай дзяспарай мелі меншае значэнне, чым гэтыя сувязі для саміх беларусаў на эміграцыі.

Для параўнання беларускай эмігранцкай перыёдыкі міжваеннага перыяду з ўкраінскімі газетамі і часопісамі можна выкарыстаць выданні, якія захоўваюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь. Да прэсы ўкраінскага замежжа (1919–1939 гг.) адносяцца: «Новая пара» (ЗША), «Наш кліч» (Аргенціна), «Нацыяналіст» (ЗША), «Канадскі фермер» (Канада), «Новы шлях» (Канада).

Пры даследаванні кантактаў беларусаў і ўкраінцаў у Чэхаславакіі неабходна ўспомніць пра ўкраінскія навуцальныя ўстановы, маладзёжныя аб'яднанні і гурткі, у якіх вучыліся і прымалі актыўны ўдзел беларускія эмігранты. Адсутнасць у некаторых краінах беларускіх культурных аб'яднанняў, адукацыйных устаноў і палітычных цэнтраў прымушала беларускіх эмігрантаў для індывідуальнай сацыяльнай адаптацыі звяртацца да дзяспар іншых народаў, у першую чаргу да ўкраінцаў.

Прадстаўнікі беларускай дзяспары вучыліся ва ўкраінскіх вышэйшых установах, удзельнічалі ва ўкраінскіх хорах, гуртках, наведвалі ўкраінскія бібліятэкі. Студэнты-беларусы вучыліся ва ўкраінскім вышэйшым педагагічным інстытуце імя М. Драгаманава (дзе ўпершыню была адкрыта кафедра беларусказнаўства ў 1923 г.), Украінскай гаспадарчай акадэміі, Украінскім тэхніка-гаспадарчым інстытуце і Украінскім сацыялагічным інстытуце, бралі ўдзел ва «Украінскім гісторыка-філалагічным таварыстве» і рабоце «Украінскай хаты» [7, с. 73]. Моладзь у Чэхаславакіі была самай актыўнай і дынамічнай часткай міжваеннай беларускай дзяспары.

Беларускае студэнцтва ў Чэхаславакіі аб'ядноўвалася ў грамадскія арганізацыі па прыкладзе іншых народаў. У 1922 г. Янка Станкевіч заснаваў Беларуска-ўкраінскую студэнцкую арганізацыю ў Празе. Друкаваным

органам дадзенай арганізацыі быў часопіс «Беларускі студэнт». У склад рэдкалегіі і актыва ўваходзілі: Я. Станкевіч, Х. Хлаўскі, Брачыслаў Скарыніч (псеўданім), В. Грывіч (псеўданім Віцэнта Грышкевіча) і інш. [8, с. 10]. «Беларускі студэнт» праіснаваў толькі адзін год, за які было выпушчана 7 нумароў часопіса.

Беларуская студэнцкая арганізацыя цесна супрацоўнічала са студэнцтвам украінскай дзяспары. Беларускаю і ўкраінскую моладзь аб'ядноўвала вострая крытыка польскіх і савецкіх улад. Беларусы не толькі публікавалі свае матэрыялы пра значэнне кантактаў з ўкраінцамі, але і артыкулы палітычных украінскіх аўтараў. Напрыклад, у апошнім нумары «Беларускага студэнта» змешчаны артыкул маладога прадстаўніка ўкраінскай эміграцыі М. Туган-Бараноўскага [9, с. 12]. Наогул, апошні нумар часопіса утрымліваў вялікую колькасць артыкулаў, прысвечаных палітычным аспектам дзейнасці беларусаў за мяжой.

Пры аналізе прэсы беларускай эміграцыі неабходна падкрэсліць факт, што, нягледзячы на невялікую колькасць газет і часопісаў беларускай дзяспары міжваеннага перыяду, палітычныя перакананні аўтараў і выдаўцоў былі рознымі. Сярод выданняў беларускай эміграцыі існавала антысавецкая прэса, былі газеты і часопісы, якія дэманстравалі абыходзілі вострыя палітычныя пытанні, але былі і тыя выданні, якія прапагандавалі сацыялістычныя ідэалы, крытыкавалі антыбальшавіцкія настроі ў беларускім асяродку за мяжой.

Адным з прасавецкіх выданняў стаў часопіс «Прамень», які выйшаў з друку ў Празе ў маі 1926 г. На старонках перыядычнага выдання вялася актыўная прапаганда палітыкі БССР. «Разам з гэтым у суседняй Савецкай Беларусі, дзе ўладу мае пралетарыят, эканамічнае жыццё развіваецца хуткім тэмпам, палепшваецца дабрабыт шырокіх гушчаў, а з ім і дабрабыт інтэлігенцыі» [10, с. 2], – пісалася ў артыкуле «Ад рэдакцыі».

Першы нумар меў назву «Прамень», другі – «Наш Прамень», трэці – «Новы Прамень» [11, с. 621–624]. Змены назваў сведчаць пра юрыдычныя праблемы рэдакцыі з уладамі Чэхаславакіі. У бібліятэках Беларусі захаваліся толькі першы нумар часопіса, але ёсць падставы меркаваць, што ўсе выданні былі моцна палітызаванымі. Часопіс «Прамень» адрозніваецца ад іншых выданняў міжваеннага перыяду высокім узроўнем адукацыі аўтараў, артыкулы стылістычна граматычны і добра аформленыя.

Рэдактарам неперыядычнага (як пазначалі самі выдаўцы) часопіса для беларускіх студэнтаў «Прамень» стаў грамадзянін Чэхаславакіі Іван Сэканіна. Чэшскі юрыст Іван Сэканіна (1900–1940) быў не толькі адказным рэдактарам і выдаўцом беларускамоўнай прэсы эміграцыі, але і рыхтаваў да друку ўкраінскія часопісы «Наперад» (1928–1930) і «Наш сцяг» (1924–1926) [12, с. 18]. Ён выдаваў леваарыентаваныя перыядычныя выданні для студэнтаў з БССР і УССР. Сярод яго паплекнікаў былі як беларусы, так і ўкраінцы, якія аказвалі дапамогу пры падрыхтоўцы перыядычных выданняў з прасавецкай прапагандай у Чэхаславакіі.

Такім чынам, на аснове прэсы беларускай і ўкраінскай дзяспары можна зрабіць выснову пра шчыльныя беларуска-ўкраінскія кантакты за мяжой.

Перыёдыка беларусаў замежжа значна больш актыўна апісвае агульныя праекты, сустрэчы і мерапрыемствы, што сведчыць пра непасрэдны ўплыў украінскай дыяспары на дзейнасць беларусаў на Захадзе. Аднак пры выкарыстанні прэсы беларускіх эмігрантаў ад сучасных гісторыкаў патрубуецца падрабязны аналіз палітычных пазіцый аўтараў, іх ідэалагічных перакананняў, якія аказвалі непасрэдны ўплыў на ацэнкі ў артыкулах.

Развіццю беларуска-ўкраінскіх сувязей спрыяла блізкасць моў, падобная ментальнасць народаў, аднолькавыя ацэнкі палітычных працэсаў, агульныя гістарычныя карані, традыцыі і асаблівасці матэрыяльнай культуры. Кантакты беларусаў і ўкраінцаў міжваеннага перыяду паклалі пачатак шматлікім агульным праектам пасля Другой сусветнай вайны, якая выклікала наступную самую масавую ў XX стагоддзі хвалю эміграцыі на Захад.

Літаратура

1. *Макарчук, С.А.* Джерелознаўства історыі Украіны / С.А. Макарчук. – Львів, 2008.
2. *Американский белорус.* – Чикаго. – 1930. – № 1.
3. *Лазебник, С.* Закордонне українство: витоки та сьогодення / С. Лазебник. – Київ, 2007.
4. *Белорусская трибуна // Белорусская трибуна.* – 1932. – № 10.
5. *Без подпісу.* Лекцыі про Беларусію в украинском клубе // Белорусская трибуна. – Чыкага. – 1931. – № 8. – С. 3.
6. *Без подпісу.* Беларуская эміграцыя і Беларусь // Рэха. – 1938. – № 2.
7. *Зубко, О.* Громадсько-культурна діяльність білоруської та української діаспор у Чехо-Словаччині в 1921–1939 рр. / О. Зубко // Дыяспара. Культуралогія. Гісторыя: матэрыялы IV Міжнар. кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў кантэксце культур еўрапейскіх краін», Мінск, 6–9 чэрв. 2005 г. – Мінск, 2006. – С. 67–73.
8. *Чмаравя, М.І.* Шляхі ўзаемага пазнання: беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920–1945) / М.І. Чмаравя. – Магілёў, 2004. – С. 136.
9. Там жа.
10. *Без подпісу.* Ад рэдакцыі // Прамень. – Прага. – 1926.
11. *Кіпель, В.* Беларускі друк на Захадзе / В. Кіпель, З. Кіпель. – Нью-Йорк – Варшава, 2006.
12. *Чмаравя, М.І.* Шляхі ўзаемага пазнання: беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920–1945) / М.І. Чмаравя. – Магілёў, 2004.

Summary

The article dwells on the review and the characteristics of Belarusian and Ukrainian emigrant press between World Wars. The Belarusian diasporan press devoted great attention to Ukrainians. The Ukrainian community and Ukrainian-language newspapers were remarkably responsive to the political awakening of the Belarusian emigrants. The Ukrainian press devoted attention to Belarusians, especially when Belarusians became active politically. The research is based on the materials of Belarusian and Ukrainian emigrant periodicals. The aim of the article is to explore the role of political and cultural ties of Belarusian and Ukrainian emigrants.

02.03.2010

УДК 32

А. В. Свиридов

ГЕНЕЗИС БЕЛОРУССКОЙ ГЕОПОЛИТИКИ

Рассматривается исторический аспект белорусского геополитического пространства. Прослеживаются основные этапы его формирования с периода вхождения белорусских земель в состав Древнерусского государства по нынешний этап строительства суверенного белорусского государства. Особое внимание уделяется анализу белорусской идентичности.

В рамках Древнерусского государства в регионе, прилегающем к Полесской низменности с севера, начинается исторический путь этническая общность, которая на протяжении тысячелетия сохранит себя и свою идентичность, воплотит ее в уникальном социокультурном и политическом пространстве XXI в.

С прекращением существования СССР белорусское геополитическое пространство в очередной раз в своей истории оказалось перед сложным выбором, от взвешенности и правильности которого зависит дальнейшая судьба этой части восточно-европейского региона. Выбор сделан. Но насколько он верен,

оправдан и соответствует интересам белорусского геополитического пространства? Где искать ответы на эти во многом риторические для современности вопросы? Лишь с помощью истории можно увидеть объективные возможности развития того или иного народа и его пространства. «Нет абсолютной гарантии того, что история укажет на правильный путь, но есть твердое понимание того, что, игнорируя историю, мы просто обречены на неправильный выбор» [1, с. 11].

Первым геополитическим пространством белорусских земель становится конфедеративное Древнерусское государство. «Княжеская Беларусь»